

in ne breviarij. Prav tako se je mogel s pomočjo ultraviolečne svetlobe pripis (sl. 5) pravilneje prebrati: *Gaude christi sponsa virgo mater ecclesia...* — 19. Fragmenti iz MAL imajo melodijo in bodo zato v nadaljnjem omenjeni. Poleg teh je v ŠAL nekaj listov sekvenciarjev z urbarjem in matičnih knjig 1155, 1159 in 273. — 20. Gl. Kniewald D., Himnodija zagrebačke stolne crkve v Kulturnopovjesnem zborniku zagrebčke nadbiskupije, Zagreb 1944, str. 339 in dalje, ter *Missale Pataviense, 1503, in Missale Pragense, 1522, v Heinrich Isaac, Choralis Constantinus, Denkmäler der Tonkunst in Österreich, XVI/1 (Bd. 32), str. 200.* — 21. Prvi je o tem razpravljal Peter Wagner, op. cit., str. 443 in dalje, obsežen pregled problematike o tem vprašanju je podal P. Dominik Johner v *Wort und Ton im Choral, Leipzig 1953/2, str. 104 in dalje (z nadaljnjo literaturo).* Izraz povzemam po navedeni literaturi (Johner: Germanische Fassung) kljub njegovemu žal nekoliko tendencioznemu pomenu. — 22. Wagner, *Gregorianische Formenlehre, Leipzig, 1921, str. 493-4.* — 23. Apel W., op. cit., str. 445. — 24. Wagner, op. cit., str. 484. Obe Notkerjevi sekvenici sta v kamniškem rokopisu na več mestih bogatejši z likvescenco. — 25. Po J. Smrekarju, op. cit. — 26. Wagner P., op. cit., str. 484. 27. Gradual iz St. Victoira, MGG 1, str. 81, v diastematski notaciji na črtovju. — 28. Wagner P., op. cit., str. 510. — 29. Npr. G. Dufay v Trentskih kodeksih XV. stol. v *Denkmäler der Tonkunst in Österreich, XXXI (Bd. 61), str. 82 in Cristobal Morales (XVI. stol.) v eni svojih maš (Wagner P., Geschichte der Messe I, Leipzig 1914,*

str. 469 in dalje). — 30. Glej npr. *Missa Salve sancta parens Reginalda Lieberta iz XV. stol. (v Trentskih kodeksih, op. cit., XXVII/1, Bd. 53).* — 31. Ob vprašanju, ali se kaže v spevih ordinarija (kiriala) kakšna težnja po ciklični ureditvi, (to je, da so vsi spevi ordinarija kakšne maše zgrajeni po istih melodičnih obrazcih), dajejo avtorji popolnoma negativen odgovor (npr. Johner D., op. cit., str. 415). — 32. Gl. posebno članke Bruna Stäbleina *Kyrie, Sanctus in Agnus Dei v MGG 7, str. 1931; 11 str. 1348 in 1, str. 148 in dalje.* — 33. Kos M. - Stele F., *Srednjeveški rokopisi na Slovenskem, Ljubljana 1931, str. 149 in dalje in Stele F., Monumenta artis Slovenicae I, Ljubljana, 1935, str. 50.* — 34. Wagner P., op. cit., str. 507 in dalje. — 35. Apel W., op. cit., str. 436 in dalje. — 36. Stanonik J., *Ostanki srednjeveškega nemškega slovstva na Kranjskem, diss., Ljubljana 1957, str. 53.* — 37. *Himnus in Jacobum capite dicti literaneus Namque non ipse fuit auctor sed et iners interpret.* — 38. Bukofzer M., *The Beginnings of Choral Polyphony, v Studies in Medieval and Renaissance Music, New York 1950, str. 176 in dalje.* — 39. Praški rokopis NUK VH 11 in višebrodski H 42, v *Umění vokální polyfonie (Sestavil Jaroslav Vanický), Praha MCMLV, str. 90.* — 40. Kos - Stele, op. cit., str. 173 (*Glossa super libros...*). — 41. Höfler J., *Menzuralni fragment iz Nadškofijskega arhiva v Ljubljani, v redakciji za Muzikološki zbornik 2.* — 42. Prim. npr. Stele F., *Geografski položaj gotskega slikarstva na Slovenskem, Serta Kazaroviana, Sofija 1950 in Cevc E., Umetnostni diagram gorenjske preteklosti, Gorenjska 1/2, Kranj 1957.*

PRIREJANJE ZGODOVINSKIH RAZSTAV

BRANKO REISP

Razstavna dejavnost je najpomembnejši in najvidnejši del kulturnoprosvetnega prizadevanja muzejskih, arhivskih in galerijskih ustanov. Na tem področju so te ustanove v zadnjih dvajsetih letih opravile veliko delo. Prednjačili so seveda muzeji, pa tudi arhivi in biblioteke so samostojno ali posredno prispevali svoj delež. Pripravile so se mnoge razstave, ki pa so bile silno različne po zamisli, kvaliteti, obsegu in načinu prikazovanja gradiva.

Vzroki za veliko razstavno dejavnost so naslednji:

1. Ker so narasle kulturne potrebe širših plasti prebivalstva in zaradi političnih potreb družbe so nekadaj običajne stalne razstave izgubile svoj pomen, ker jih ni bilo mogoče dovolj hitro prilagoditi zahtevam časa. Prire-

jenih je bilo vedno več občasnih razstav. S tem so se včasih tudi bolj vase zaprte arhivske ustanove vključile v tekoče, živo kulturno in politično življenje in tako postale njegov aktivni faktor. To vključevanje muzejev in arhivov v tekoče dogajanje ni značilno samo za nas, ampak se opaža v zadnjih desetletjih tudi drugod po svetu.

2. Specifični moment, ki je še posebej pospeševal razstavno dejavnost pri nas, je bilo zgodovinsko dejstvo: narodnoosvobodilna borba in ljudska revolucija. Nastajale so nove muzejske in arhivske institucije, ustanovljene z namenom, da se ukvarjajo izključno z zgodovino tega obdobja, pa tudi skoraj vse druge stare in nove institucije te vrste so razvile oddelke za zgodovino delavskega gibanja, narodnoosvobodilne borbe in ljudske revolucije.

Na razstavah s to tematiko so prav arhivski dokumenti najštevilnejši muzejski eksponati. Zato je način prikazovanja arhivskega gradiva tu največjega pomena.

3. Pospeševalno je vplivala tudi težnja muzejskih in arhivskih delavcev, da na tak viden način, kot je razstava, propagirajo svojo stroko, svojo ustanovo in njene naloge, namen, da se s tem družbeno uveljavijo, in ne nazadnje želja, da bi od družbe dobili večjo materialno podporo za svoje delo.

Ko smo v kratkem pregledali vzroke za povečano razstavno dejavnost, pogledjmo še, kakšen namen so skušali prireditelji razstav s svojim delom doseči. Arhivi, zlasti pa muzeji pripravljajo razstave seveda z namenom, da bi izpolnjevali izobraževalne in strokovne naloge, ki so jih dolžni opravljati.

Vsaka razstava ima v splošnem namen, da vzpostavi vezi med institucijo in publiko, da zbudi zanimanje za bogastvo, ki ga institucija hrani; želi uveljaviti pravičen odnos do gradiva, prikazati njegovo kulturno in znanstveno vrednost in povečati zanimanje za zbiranje in varstvo gradiva. To zadnje velja zlasti za vire najnovejše zgodovine. Splošni namen vseh razstav s tematiko iz delavskega gibanja, narodnoosvobodilne borbe in ljudske revolucije je tudi ohraniti in obuditi čimveč spominov na ta čas in z njim seznaniti zlasti mlajši rod.

Konkretni nameni, ki so jih skušali razstavljalci doseči, pa so lahko od razstave do razstave, od institucije do institucije različni.

V nekaterih primerih je občasna razstava osnova stalne zbirke, npr. Hrvaško-slovenski kmečki upor 1573, Posavski muzej Brežice, 1957. Ali pa je namen iz vrste občasnih razstav zbrati gradivo za bodočo stalno zbirko. S tem namenom je bil pripravljen cikel razstav Podoba Ljubljane skozi stoletja, v Mestnem muzeju v Ljubljani v letih 1960 do 1965. Prav dober je primer Gorenjskega muzeja v Kranju, ki je v letih 1961 do 1965 načrtno pripravljaval svoj bodoči stalni prikaz narodnoosvobodilnega boja na Gorenjskem z vsakoletnimi občasnimi razstavami pod naslovom Leto 1941 na Gorenjskem, Leto 1942 na Gorenjskem... in tako do Leto 1945 na Gorenjskem.

Posebno lokalni muzeji in arhivi žele s pripravljanjem razstav prikazati in zbrati gradivo za lokalno zgodovino. Take razstave so bile: Slovenci v Istri in na Krasu, Mestni arhiv Koper, 1957; Srednjeveški Ptuj v zgodovinskih dokumentih, Zgodovinski arhiv Ptuj, 1957; Gradbeni razvoj ljubljanskega mesta, Mestni arhiv Ljubljane, 1959; Kočevska v boju za svobodo, Pokrajinski muzej Kočevje,

1960-1963 in še številne druge. S preišljenim prirejanjem tematskih razstav, npr. Ljudstvo Mislinjske doline v NOB, 1960; Dravograd z okolico med NOB, 1961, itd. ter na podlagi anket in pojasnjevanja ob razstavah je Muzej ljudske revolucije Slovenj Gradec zbral veliko gradiva za kroniko o razvoju partijskega in delavskega gibanja na svojem delovnem področju, kar je dokaz, da ne moremo posploševati mnenja, da razstavna dejavnost zavira primarno dejavnost arhivov, to je zbiranje in urejanje gradiva. V nekaterih primerih to dejavnost celo pospešuje.

Namen razstav posebnih muzejev je raziskava in prikaz tem iz njihovega strokovnega področja. V tem smislu pripravljajo razstave Slovenski etnografski muzej, Slovenski šolski muzej in Tehniški muzej Slovenije. Naj omenim po en primer takih razstav: Včeraj in danes v Škocjanskih hribih, Slovenski etnografski muzej Ljubljana, 1966; Šolski sistemi na Slovenskem od 1774-1963, Slovenski šolski muzej Ljubljana, 1964; Gozd na krasu Slovenskega primorja, Tehniški muzej Slovenije Ljubljana, 1963.

Večkrat žele prireditelji z razstavo oživiti spomin na zgodovinske dogodke ali pojave. Temu namenu so služile razstave Okupatorjevo nasilje v Ptujem okraju, Pokrajinski muzej Ptuj, 1962-1963; 30 let jeseniške stavke, Tehniški muzej Železarne Jesenice, 1965; Nemška koncentracijska taborišča, Gorenjski muzej Kranj, 1966; Talci 1941-1945 na slovenskem Štajerskem, Muzej narodne osvoboditve Maribor in Muzej revolucije Celje, 1966.

V nekaterih primerih žele prireditelji obuditi zanimanje za zgodovino prikazanega obdobja, pojava, kraja, osebe, gospodarske panoge ipd. Našel bom nekaj takih razstav po vrsti: Dokumenti o borbi za zedinjenje Slovencev in Jugoslovancev, Pokrajinski arhiv Maribor, 1958; Dokumenti in zgodovinopisje Novega mesta, Dolenjski muzej Novo mesto, 1965; Življenje in delo Mirana Jarca, Belokranjski muzej Metlika, 1962; Pohorsko glazutarstvo, Pokrajinski muzej Maribor, 1960.

Številne razstave nastanejo zaradi počastitve jubilejev, npr. 60 let Zgodovinskega društva v Mariboru, Pokrajinski arhiv Maribor in Pokrajinski muzej Maribor, 1963, druge pa imajo predvsem študijski namen, kjer naj bi razstavljeni eksponati služili za nadaljnji študij prikazane teme. Taka študijska razstava je bila npr. Oboroževanje Celja in okolice v preteklih stoletjih, Pokrajinski muzej Celje, 1966.

Pobude za razstave pa so pogosto razne obletnice zgodovinskih dogodkov, npr. Ljubljana ob osvoboditvi maja 1945, Mestni mu-

zej Ljubljana, 1965. Posebno v muzejih ljudske revolucije se pripravljajo razstave tudi ob obletnicah ustanovitve vojaških enot, npr. VII. SNOUB Franceta Prešerna, Gorenjski muzej Kranj, 1963. Občinski prazniki dajejo povod za razstave, ki so običajno vezane na tematiko iz ljudske revolucije, npr. otvoritev stalne razstave NOV v Muzeju Kamnik, 1964. Nadalje se te prirejajo še ob tednih muzejev in arhivov, turističnih in kulturnih tednih, ob raznih kongresih, društvenih zborovanjih, posvetovanjih in podobno. V okviru Mariborske kulturne revije sta priredila Muzej narodne osvoboditve Maribor in Pokrajinski arhiv Maribor leta 1959-1960 razstavo Dokumenti revolucionarnega gibanja v Mariboru 1918-1941; Pokrajinski muzej za Pomurje Murska Sobota pa ob tednu muzejev ob 20-letnici vstaje razstavo Pomurje v NOB, 1961. Nadaljnje pobude so jubileji institucij in društev. Državni arhiv SRS je ob svoji 10-letnici in 15-letnici pripravil razstavi Družbeni odnosi na Slovenskem v dobi zgodnjega kapitalizma, 1955, in Dokumenti za zgodovino industrije na Slovenskem, 1960. Kulturni in znanstveni stiki med institucijami in prijateljski stiki med mesti so lahko tudi pobuda za razstavo. Mednarodno proučevanje situlske umetnosti je dalo pobudo za razstavo Umetnost alpskih Ilirov in Venetov, Narodni muzej Ljubljana, 1962. Za razstavo Francozi na Gorenjskem, Gorenjski muzej Kranj, 1966, je dala pobudo Občinska skupščina Kranj, ker ima Kranj prijateljske stike z mestom La Ciotat v Franciji. V redkejših primerih je povod želja prosvetnih delavcev, da bi z razstavo dobili dopolnilo k pouku. V ta namen je bila pripravljena razstava Nastanek in kolonizacija loškega gospodstva, Loški muzej Škofja Loka, 1960. Končno je pobuda za razstavo tudi to, da je gradivo že zbrano, zanimivo in proučeno, npr. Stare vedute Celja in okolice, Pokrajinski muzej Celje, 1963.

Razumljivo pa je, da vsebuje lahko vsaka posamezna, tu omenjena ali druga razstava tudi več naštetih motivov.

Tu navedeni vzroki, nameni in pobude seveda niso izčrpani, nastanejo lahko tudi novi. Pri naštevanju sem se omejil na razstave z zgodovinsko tematiko, na katerih so bile arhivalije — razen v nekaterih primerih, kjer jih sploh ni bilo — bolj ali manj zastopane. Galerijskih razstav in razstav, ki jim je namen prikazovati izključno predmete, se nisem dotaknil.

Ker še niso jasni in opredeljeni pojmi in poimenovanja raznih vrst razstav, bi v naslednjem skušal nekoliko prispevati k raz-

čiščenju pojma in predstave o tem, kaj je zgodovinska razstava.

Pri nas se je doslej le malo razpravljalo o izkušnjah, pridobljenih pri prirejanju razstav, še manj pa o načelih, kako naj bodo razstave urejene. Že po nekaj primerih, naštetih v uvodu, se vidi, da je bila razstavna dejavnost pestra, da je bilo v to delo vloženo mnogo truda in vneme, da pa je bila bolj ali manj nenačrtna in da so le nekatere ustanove pripravljale razstave po začetnem programu. Običajno pa so institucije to vprašanje reševale po potrebi in možnosti, od primera do primera, v okviru svojih kadrovskih, finančnih in prostorskih zmogljivosti.

Med nekaterimi muzejskimi delavci, ki so se načelno ukvarjali z vprašanjem, kako postavljati razstave, je prevladalo mišljenje, da se zgodovina muzejsko ne da podajati, čeprav tega praktično niso poskusili. Ti muzejski delavci so trdili, da pomenijo razstave na podlagi predmetnega gradiva najprikladnejši način za posredovanje pomembnejših spoznanj. Mišljene so tu tako imenovane kulturno-zgodovinske razstave, ki prikazujejo izključno predmete. Do neke mere bi se dalo to mnenje prenesti tudi na arhivske razstave, kjer se prikazujejo le izbrani dokumenti. Čeprav je razloček že v tem, da arhivalije delujejo drugače kot drugi predmeti, ker jim manjka še tretja, prostorska dimenzija, po drugi strani pa govore tudi same s svojo vsebino.

Za druge muzejske razstave, ki večidel ne slone na predmetnem gradivu, pa so ti muzejski delavci menili, da se jim je treba odpovedati. To so utemeljevali tako, da nekaterih vprašanj iz politične, socialne in gospodarske zgodovine ni mogoče pokazati samo s predmeti (in tudi ne samo z arhivalijami) in je treba zato iskati nadomestila v obliki prirejenega gradiva: obsežnejših legend, grafikonov, statističnih tabel, kart, maket ipd. To pa od povprečnega obiskovalca, kateremu so razstave v prvi vrsti namenjene, zahteva preveč truda, ker ta ne bo hodil na razstave brat povzetkov znanstvenih del v obliki legend. Menili so, da se tako urejen muzejski oddelek v načelu ne razlikuje od daljših zgodovinskih razprav, in opominjali, da bi taka razstava ne bila deležna kaj prida obiskovalcev.

Nekateri muzejski delavci pa te zamisli načelno niti niso utemeljevali, temveč so jo zaradi različnih vzrokov pogosto praktično izvajali.

Tu navedenim in še drugim dokazom, ki so se navajali v zagovor zamisli o postavljanju le predmetnih razstav, sicer ni mogoče odrekat delne resnice, izvedeni pa so bili iz tega napačni zaključki. Napačni zato, ker zago-

varjajo samo kulturnozgodovinske razstave in ker zanikajo možnost in smisel prirejanja zgodovinskih razstav.

Med arhivskimi delavci pa so bile ob izkušnjah, pridobljenih pri arhivskih razstavah, izražene misli, da vloženi trud in finančna sredstva niso v sorazmerju z učinkom razstave in da zaradi razstavne dejavnosti trpi primarno arhivsko tekoče delo. Ugotavljali so tudi, da arhivsko gradivo deluje zelo enolično. Težili so za tem, da bi razstavili izbrane arhivalije. To je zlasti pri tematskih razstavah težko doseči, obiskovalec pa dobi lahko zmotno predstavo o videzu in vsebini arhivskih fondov. Korak k zamisli zgodovinske razstave pa so bili poskusi, da se arhivalije popestre z drugim, za oko privlačnejšim gradivom. Pojavljala se je tudi skrb, da se arhivalije kot enkratni dokumenti — unikati — na razstavi zaradi zunanjih vplivov ne pokvarijo, kar je še posebej pereče, če gre za stalno razstavo.

Mislím, da imajo kulturnozgodovinske, arhivske in arheološke razstave — to je razstave, kjer je težišče izključno na prikazu predmeta — svoj smisel predvsem zato, ker in kolikor razvijajo osnovno dejavnost muzejev in arhivov, to je zbiranje, urejanje, strokovno obdelavo in restavrácijo gradiva in seznanjanje javnost s tem področjem dela. S pripravljanjem samo takih razstav pa bi se približali nevarni praksi, da bodo muzejski prikazi izložba redkih, dragih ali drugače zanimivih kulturnozgodovinskih predmetov, pri arhivalijah tako imenovanih cimelij, obiskovalci razstav le strokovnjaki, iz javnosti pa le ljubitelji starin in esteti. Bistveno okrnjena kulturnoprosvetna funkcija razstave bi bila rezultat take prakse. Ta koncept odpove še posebno pri pripravljanju razstav s tematiko iz ljudske revolucije.

V primerjavi z razstavami, kjer je predmet težišče prikaza, pa ima na zgodovinski razstavi predmet funkcijo zgodovinskega vira. Zgodovinska razstava nima namena prikazati izključno predmeta, temveč je ta le medij za pridobitev določenih spoznanj o zgodovinskem dogodku. To je osnovna, ne pa edina bistvena razlika med obema koncepcijama. Zgodovinska razstava mora biti uravnan in zaključen muzejski prikaz določenega zgodovinskega obdobja ali pojava s svojo notranjo kompozicijo. Predmeti, od arhivalije in knjige do novca in portreta — tu med njimi ni razlike — imajo funkcijo zgodovinskega vira. Upošteevane morajo biti vse vrste zgodovinskih virov po tehtnosti. Ti se uvrščajo enakovredno med napise in drugo študijsko pripravljeno gradivo (zemljevide, grafikone, slike, makete ipd.), kakršna je pač potreba teme, ki jo razstava

obravnava. Predmeti služijo za ilustracijo in dokumentacijo povedanega in skušajo s študijsko pripravljenim gradivom vred znanstvene izsledke o določenem dogodku ali pojavu čimbolj vsestransko in na najbolj prikladen način posredovati obiskovalcem muzeja. Zgodovinska razstava je torej poljudnoznanstveno delo, ki nima oblike knjige, temveč obliko muzejskega prostora. Knjižne ilustracije pa zamenjujejo muzejski predmeti in prav v tem je, kljub raznovrstnim reprodukcijskim in avdiovizualnim sredstvom, še vedno moč in privlačnost take razstave.

Arhivalije so po zamisli zgodovinske razstave enakovredne vsem drugim zgodovinskim virom. Zato nimajo kakega posebnega položaja in vse splošno obrazložene opredelitve veljajo tudi zanje. V dobi, ko arhivalij kot zgodovinskih virov še ni, prevladujejo na zgodovinskih razstavah kot viri preostanki materialne kulture — arheološki predmeti. Za zadnja stoletja pa je arhivsko gradivo po količini in tehtnosti najpomembnejši zgodovinski vir. Temu primerna naj bo vloga arhivalij na zgodovinski razstavi. Običajno te po številu eksponatov prevladujejo.

Za razstavo naj se izberejo arhivalije v vsej svoji raznovrstnosti. To ne samo zaradi popestritve podobe, ampak tudi zaradi vernejšega podajanja vsebine arhivskih fondov. Ne samo lepa in čitljiva arhivalija, tudi poškodovana in defektna govori na svoj način. Arhivalije so že po svoji obliki primerne za postavitev v vitrinah in na panojih ter izpopolnjujejo razstavni prostor, razvrščene po vsebinskih skupinah. Drugi predmeti so postavljeni prosto ali pa so uvrščeni med arhivalije in jih tako dopolnjujejo. Računajmo na obiskovalčevo zmogljivost sprejemanja. Zato naj gradiva ne bo preveč, zlasti pa naj ne bo preveč natrpano. Važno vlogo pri tem ima aranžma s primerno kombinacijo barv podlage in predmetov. Da se gledalec ne preutru-di, prekinimo vrsto dokumentov in poglavje ilustrirajmo z drugimi viri, vendar tako, da ga vodimo od dogodka do dogodka, od začetka do konca, povezano v smislu notranje kompozicije razstave. Taka razvrstitvev eksponatov je primerna tudi zato, ker zahteva arhivsko gradivo največ pozornosti in koncentracije.

Razstava naj bo prirejena tako, da bo prijetna za oko, naj pa da spodbudo tudi za razmišljanje. Skušajmo jo popestriti z viri, ki lahko pritegnejo razne kategorije obiskovalcev. Zlasti pronicljivejši med njimi pa bodo nemara ob razgledovanju gradiva zaslutili tisto dolgo pot, ki jo je moral zgodovinar prehoditi, da je prišel od osnovnega podatka, ki

ga daje arhivalija, do popolnejše podobe preteklosti.

Razstava mora biti poljudnoznanstveno prikazana, to sledi že iz njene kulturnoprosvetne funkcije. Po možnosti naj bo prilagojena tudi potrebam pouka, ker je v povprečju dobra polovica obiskovalcev iz vrst šolske mladine. Da je razstava strokovno dobro pripravljena in da doseže svoj namen, je potrebno, da je obdobje ali pojav, ki ga prikazuje, znanstveno že primerno obdelan.

Ogled tako pripravljene razstave zahteva od obiskovalca res nekaj več truda in pozornosti ali celo poprejšnjo študijsko pripravo, daje pa mnogo več kot ogled razstave samih predmetov. Tu pomagajo vodstva po razstavi ali ogled pod profesorjevim vodstvom in tiskan vodnik oziroma primerno sestavljen priročnik.

Kako naj se zgodovinska razstava pripravlja? Že iz zamisli razstave sledi, naj pri pripravah sodelujejo strokovnjaki iz vseh področij, iz katerih se bodo uporabljali zgodovinski viri. Običajno so to arhivarji, kustosi in bibliotekarji. Ker mora razstava prikazati več strani človeškega udejstvovanja v določenem obdobju, je potrebno tudi sodelovanje strokovnjakov raznih znanstvenih disciplin. Poleg zgodovinarja je to še arheolog, etnograf, pravni, literarni, umetnostni zgodovinar in še drugi. Najprimerneje je, če se sestavi ekipa, v kateri so znanstveni raziskovalci teme, ki jo želimo prikazati, arhivski, muzejski in bibliotečni poznavalci tega področja in po potrebi še strokovnjaki za specialna vprašanja.

Ob sodelovanju te ekipe strokovnjakov naj sestavljalec razstave napravi strokovni načrt in s historičnim čutom ob pravem vrednotenju posameznih dogodkov in pojavov in s primernim izborom eksponatov pripravi celotno sliko. Aranžma razstave se lahko poveri zunanjemu sodelavcu, nekateri muzealci pa imajo tudi na tem področju že precejšnje izkušnje. Načeloma se strokovna zamisel tu ne sme podrediti zunanjim efektom.

Ker se moramo izogniti vsaki improvizaciji in ker je treba vsaki posameznosti posvetiti primerno pažnjo, so potrebne daljše študijske priprave. Tudi zbiranje in odbiranje originalnega gradiva in priprava študijsko prirejenega gradiva lahko traja nekaj mesecev. Zlasti priprava zadnjega zahteva veliko truda in stroškov. Nemalokdaj je potrebno za izdelavo tega gradiva sodelovanje kartografa, akad. slikarja, tehn. risarja, fotografa in še koga. Pri sestavljanju razstave pa sodeluje poleg že navedenih strokovnjakov še vrsta obrtnikov. Tudi največje institucije v

svojih oddelkih, laboratorijih in delavnicah nimajo ljudi, ki bi bili kvalificirani za opravljanje vseh potrebnih del. Za del uslug se morajo obračati na obrtne delavnice in podjetja.

Torej je večja zgodovinska razstava draga. Zato naj bo pripravljena tako, da bo vsebinsko tehtna, vizualno efektna, domiselna in tehnično dovršeno postavljena, tako da obiskovalca prevzame, da se mu vtisne v spomin. S tem bo razstava dosegla ne samo strokovni uspeh, ampak bo tudi nestrokovnemu obiskovalcu vzbudila spoštovanje in odnos do snovi, ki jo prikazuje.

Vprašanje popularizacije razstave in izkoriščanja le-te v kulturnoprosvetne in strokovne namene je snov za posebno obravnavo. Omejil bi se le na nekaj splošnih misli. V razstavo vloženi trud in stroške je treba maksimalno izkoristiti. Nesmiselno je, da razstava, ki jo pripravljamo leto dni in več, stoji le nekaj tednov. Šele, če je ta odprta nekaj mesecev, dobe pripravljalci čas in priložnost za razne kulturnoprosvetne akcije. Za šole je najprimerneje, če je razstava odprta od pomladi do jeseni. Le tako si jo ogleda večje število šolskih skupin, predavatelji pa utegnejo razstavo tudi vključiti v učni program. Šole naj bodo zato o razstavi posamič obveščene s posebnim, zanje prirejenim dopisom ali prospektom in drugim materialom npr. s plakati. Brezpogojno pa jim morajo biti na razpolago vodstva, seveda če to žele. Čez poletje odprta razstava je deležna več obiskov turistov, tudi tujcev. V primeru, da pričakujemo večji obisk tujcev, bi veljalo razmisliti o izdaji prospekta v tujem ali tujih jezikih. Običajni načini popularizacije so: krajše novice v časopisih še pred otvoritvijo razstave, vabila, plakati, prospekti, informacije o otvoritvi razstave v radiu in televiziji, poročila o razstavi v dnevnem in strokovnem časopisu in v drugih sredstvih za javno obveščanje, reklama v kinu, priprava propagandne izložbe itd. Ob kaki večji razstavi prireditvi bi bila nemara na mestu tiskovna konferenca. Tu je treba dati novinarjem širokosrčno na razpolago slikovni material in publikacijo, če je izdana. Jasno je, da so načini popularizacije in efekt v precejšnji meri odvisni od finančnih sredstev.

Kulturnoprosvetne akcije ob razstavi so: vodstva po razstavi in šolske ure na razstavi, kulturne oddaje v radiu in televiziji, televizijske in radijske šolske ure in predavanja.

Ko se razstava zapre, naj je s tem ne bo konec. V strokovnem oziru naj deluje še naprej. Koristno je, da se izdela celotna dokumentacija o razstavi. Napravi naj se popis in načrt

razstave, kamor se vnesejo vsi podatki o gradivu in vsi napisi do najmanjše legende. Tak popis naj se pretipka v nekaj izvodih in zveže. Doda naj se tudi fotografska dokumentacija pomembnejšega ali vsega originalnega gradiva in vsega študijsko prirejenega gradiva. Taka dokumentacija ni draga, služila pa bo še leta in to ne samo instituciji, ki je razstavo pripravila, temveč tudi sorodnim ustanovam in posameznikom.

Zbrano razstavno gradivo olajšuje strokovne in znanstvene raziskave in daje večših pobudo za nove raziskave.

Posebno vprašanje je publikacija. Ta je poleg razstave najvidnejši in najtehtnejši izraz strokovnega dela prirediteljev, njen učinek pa sega časovno preko razstave. Pri manjših razstavah zadostuje morda krajši prispevek, informacija z nekaj reprodukcijami na vabilu ali v obliki prospekta. Pri večjih pa je publikacija nujna. Ker pri zgodovinski razstavi ni težišče na predmetih, je v publikaciji lahko opuščen običajni seznam (katalog) razstavljenih predmetov. Katalog naj se opusti predvsem v primeru, če je od ohranjenega fonda zgodovinskih virov na razstavi prikazano tako majhno število, da bi popis tega izbora ne služil niti obiskovalcu razstave, še manj pa kasnejšemu raziskovalcu tega obdobja. Namesto seznama predmetov priključimo publikaciji raje več slikovnih prilog. Nujno je, da so v publikaciji znanstvene razprave, ki obravnavajo celotno tematiko razstave ali posamezne probleme in šele tem je treba kdaj pa kdaj primerno priključiti katalog predmetov. Tako urejena

publikacija lahko postane strokovni priročnik za obravnavano obdobje ali pojav.

Že zaradi načina dela — tu mislim na sodelovanje arhivarjev, kustosev in bibliotekarjev — zaradi gradiva, ki ga hranijo arhivi, muzeji in biblioteke — običajno torej več samostojnih institucij — in zaradi večjih stroškov je nemara smotno nekatere večje zgodovinske razstave pripraviti s skupno udeležbo sorodnih institucij.

Kar je bilo doslej povedano, naj ne izzveni v mnenje, da zaradi zahtev, ki se postavljajo pred prireditelja, lahko zgodovinske razstave pripravljajo le velike in osrednje institucije. Z manjšimi stroški in z manjšim številom sodelavcev se lahko pripravijo po obsegu in kompleksnosti tematike ožje zgodovinske razstave. Primer: razstavo Napoleonovih Ilirskih provinc je priredil Narodni muzej kot osrednja muzejska institucija, razstavo Francozi na Gorenjskem pa lokalni Gorenjski muzej.

Obravnavana zamisel o postavljanju zgodovinskih razstav je načeloma mogoča za vsa zgodovinska obdobja. Razstave, ki prikazujejo delavsko gibanje, narodnoosvobodilno borbo in ljudsko revolucijo, pa zaslužijo še posebno obravnavo zato, ker so skupina zase in ker med razstavami z zgodovinsko tematiko po številu odločno prevladujejo.

Za konec še vprašanje, kaj bi s tako pripravljenimi razstavami dosegli. Našemu obiskovalcu ne bi pokazali le tega, kar se po muzejih, arhivih in bibliotekah hrani, ampak bi mu prikazali zgodovino njegove domovine, tujcu pa našo zgodovinsko pot in naš prispevek k civilizaciji in kulturi.

